

<https://helda.helsinki.fi>

Turvattomuuden tuotantoa? : Muslimit ekstremismin torjunnan sekä julkisen ja yksityisen poliisitoiminnan kohteena

Himanen, Markus

Gaudeamus

2022

Himanen , M & Creutz , K 2022 , Turvattomuuden tuotantoa? Muslimit ekstremismin torjunnan sekä julkisen ja yksityisen poliisitoiminnan kohteena . in T Pauha & J Konttori (eds) , Suomalaiset muslimit . Gaudeamus , Tallinn , pp. 161-176 .

<http://hdl.handle.net/10138/354816>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

10

Turvattomuuden tuotantoa? Muslimit ekstremismin torjunnan ja valikoivan kontrollin kohteina

Markus Himanen & Karin Creutz

Eurooppalaisessa politiikassa on tällä vuosituhanella korostettu yhä enemmän turvallisuuskysymyksiä ja erityisesti terrorismin torjuntaa, minkä vuoksi turvallisuusviranomaisten valtaoikeuksia ja määrärahoja on jatkuvasti lisätty. Tätä kehityskulkua on kuvattu käsitteellä ”turvallistaminen”.¹ Valtiot turvallistavat asioita ja ihmisiä nimeämällä niitä turvallisuusuhiksi: esimerkiksi maahanmuutosta voidaan tehdä turvallisuuskysymys käsittelemällä sitä jatkuvasti rikollisuuden näkökulmasta ja siirtämällä vastuuta maahanmuuttohallinnosta turvallisuusviranomaisille.² Turvallistamisteorian mukaan turvallisuuden alan määrittelemisen ja turvallisuusuhkien nimeäminen ovat aina poliittisia ilmiöitä. Turvallisuus on politiikassa vahva retorinen väline, koska turvallisuudessa on viime kädessä kyse yhteisön olemassaolosta. Tällöin turvallistamisen kritiikkiä pidetään helposti vaarallisena petturuutena tai naiiviutena. Turvallistamalla voidaan nostaa käsiteltävän asian, kuten ympäristön pilaantumisen tai kansanterveysuhan painoarvoa. Poliittisena strategiana se on kuitenkin arvaamaton ja ihmis-oikeuksien näkökulmasta ongelmallinen: turvallisuusuhilla voidaan perustella oikeusnormit ohittavia käytäntöjä ja ihmis- ja perusoikeuksien loukkauksia. Tutkijat ovatkin kiinnittäneet huomiota siihen, että

islamin käsitteleminen turvallisuuden näkökulmasta voi lisätä muslimeihin kohdistuvaa etnistä ja uskonnollista syrjintää.³ Islamia turvallisetaan esimerkiksi osana maahanmuuttoa, terrorismia tai rikollisuutta käsittelevää uhkapuhetta.⁴

Käsittelemme tässä luvussa suomalaisten muslimien kokeman etnisen, rodullisen ja uskonnollisen syrjinnän ja turvallistamisen kytköksiä terrorismin ennaltaehkäisyyn sekä poliisin ja muiden turvallisuusviranomaisten pysäytyskäytäntöihin. Esittelemme ensin kansainvälistä tutkimusta, jossa käsitellään islamin turvallistamista ja muslimeihin kohdistuvaa syrjintää. Sen jälkeen käsittelemme väkivaltaisen ekstremismin ehkäisyn vaikutuksia muslimeihin ja muslimiyhteisöihin Suomessa: ensiksi muslimiksi itsensä identifioivien henkilöiden kokemuksia tiedusteluviranomaisten toiminnasta ja toiseksi muslimivankien kokemuksia vankeusajasta ja vankilahallinnon toiminnasta. Tarkastelemme lisäksi kokemuksia syrjinnästä, jotka liittyvät arkisiin kohtaamisiin julkisen ja yksityisen turvallisuusalan toimijoiden kanssa esimerkiksi kaupassa asioidessa tai matkustaessa. Käsittelemme Suomessa kasvaneiden muslimien kokemaa syrjivää profilointia riippumatta siitä, onko eriarvoistavan valikoinnin perusteena ollut uskonto tai esimerkiksi ihonväri.

Tausta-aineisto: turvallistaminen ja etninen profilointi

Luvun aineistot pohjautuvat kolmeen tutkimushankkeeseen. Sypnur-projektissa haastateltiin Isisiin liittyneiden henkilöiden lähipiiriä (perheenjäseniä ja ystäviä) sekä muslimiyhteisöissä aktiivisia toimijoita (N=20).⁵ Projektin aineistot kerättiin vuosien 2015 ja 2018 välillä. Sypnur-hankkeessa tuli ilmi ekstremismin ennaltaehkäisyn ja terrorismin torjunnan vaikutuksia muslimiyhteisöihin Suomessa. Myös *Vankilajan mahdollisuudet ja haasteet* -selvityksessä, jossa tutkittiin kokemuksia islamin harjoittamisesta suomalaisissa vankiloissa, ilmeni kokemuksia turvallistamisesta ja profiloinnista.⁶ Vankila-aineisto koostuu 32 strukturoimattomasta haastattelusta islaminuskoisten vankien kanssa. *Pysäytetyt – Etnisen profiloinnin tilat, merkitykset ja käytännöt* -tutkimuksessa haastateltiin 145 henkilöä etnisen profiloinnin kokemuksista sekä 40 poliisia ja muuta asiantuntijaa.⁷ Haastattelut tehtiin pääkaupunkiseudulla ja Turussa vuosina 2015–2017. Lisäksi toteutettiin nuorille ja nuorille

aikuisille suunnattu kyselytutkimus (N=364). Etnistä profilointia Suomessa selvittäneen Pysäytetyt-hankkeen raportin mukaan muslimit kohtaavat Suomessa syrjivinä koettuja tarkastuksia ja pysäytyksiä.

Syrjinnän ja turvallisuusviranomaisia kohtaan tunnetun luottamuksen tutkimuksessa on tyypillistä, että pienten ja marginaalisten ryhmien kokemuksia ei oteta huomioon.⁸ Nämä ryhmät voivat kuitenkin olla erityisen haavoittuvia ihmisoikeusloukkauksille tai muille epäoikeudenmukaisille toimille. Esimerkiksi turvapaikanhakijat ja vangit ovat institutionaalisesti eriytettyjä ryhmiä, joiden oikeuksien toteutuminen edellyttää erityistä huomiota. Kun luottamusta viranomaisiin tutkitaan laajoilla kyselytutkimuksilla, huomattavia ongelma-kohtia saattaa jäädä piiloon. Tämän luvun taustalla oleviin tutkimuksiin osallistuneet vähemmistöjen jäsenet tulkitsevat kokemuksiaan monipuolisesti: viranomaisia kritisoidaan mutta myös ymmärretään ja epäoikeudenmukaisena pidettyä kohtelua reflektoidaan suhteessa identiteettiin ja kansalaisuuteen. Terrorismin torjuntaa käsittelevissä alaluvuissa keskitymme erityisesti siihen, miten haastateltavat käsittelevät ekstremismin ehkäisyn reilua ja mahdollisia vaikutuksia omissa yhteisöissään. Arjessa tapahtuvaa profilointia käsittelevä osa kohdistuu laajempaan osaan muslimiväestöstä ja käsittelee valikoivaa kontrollia yleisemmällä tasolla.

Luvussa pohditaan islamin turvallistamisen ja etnisen syrjinnän yhteyksiä sekä radikalismien torjunnan yhteiskunnallisia vaikutuksia. Sisäisen turvallisuuden politiikkaa ja terrorismin torjuntaa tutkitaan monista eri näkökulmista, kuten arvioimalla toimenpiteiden tehokkuutta. Myös viranomaistoimien tehokkuus ja vaikuttavuus rakentavat luottamusta, ja usein vähemmistöt voivat kokea, että heihin kohdistetaan samanaikaisesti sekä liikaa että liian vähän toimia.⁹ Tässä luvussa ei ole tarkoitus antaa kokonaiskuvaa ekstremismin torjunnasta Suomessa, vaan kiinnitämme huomiota suomalaisten muslimien kokemuksiin turvallisuuden oikeudenmukaisesta jakautumisesta, yhdenvertaisesta kohtelusta ja turvallisuustoimien tahattomista vaikutuksista. Haluamme muistuttaa siitä, että turvallisuustoimet voivat kääntyä itseään vastaan ja jopa lisätä turvattomuutta.

Etninen syrjintä ja islamofobia Euroopassa terrorisminvastaisen sodan aikakaudella

Euroopassa syntyneet ja kasvaneet muslimit kohtaavat rasismia ja syrjintää.¹⁰ Yksityinen ja julkinen turvallisuusala on yksi niistä keskeisistä yhteiskunnallisen toiminnan alueista, joilla esiintyy syrjiviä rakenteita.¹¹ Tutkimuskirjallisuudessa muslimivähemmistöön kohdistuvan syrjinnän ja turvallisuuden yhteyksiä käsitellään ainakin kolmesta näkökulmasta. Ensinnäkin tutkijat ovat osoittaneet, että islam uskontona ja muslimit uskonnollisena vähemmistönä kytetään mediassa usein erilaisiin uhkakuviin. Toiseksi tutkimuksissa on käsitelty, kuinka viranomaisten harjoittama väkivaltaisen ekstremismin ehkäisy kohdistuu usein muslimeihin. Terrorismin torjunta onkin sävyttänyt keskustelua islamista 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. Kolmanneksi tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että Euroopassa asuvat muslimit kärsivät usein rodullistettuihin vähemmistöihin kohdistuvasta etnisestä ja rasis-tisesta syrjinnästä, vaikka syrjintä ei kohdistuisikaan heidän oletettuun uskonnolliseen identiteettiinsä.

Muslimreja on käsitelty mediassa 2000-luvulla kielteiseen sävyyn, usein väkivallan ja terrorismin yhteydessä.¹² Islamia tarkastellaan usein turvallisuuskysymyksenä, ja esimerkiksi moskeijan rakentamista voidaan pitää mahdollisena turvallisuushkana. Turvallistamisella voi olla merkittäviä poliittisia, oikeudellisia ja yhteiskunnallisia seurauksia.¹³ Ensinnäkin jonkin asian nimeäminen turvallisuushaksi mahdollistaa kovemmat ja joissakin tilanteissa jopa poikkeukselliset toimet. Toiseksi uhan mahdolliset aiheuttajat, kuten maahanmuuttajat, muslimit tai rodullistetut nuoret esitetään ikään kuin yhteisön ulkopuolisina tahoina, vaikka he olisivatkin valtion kansalaisia ja yhteiskunnan jäseniä. Kolmanneksi turvallistamisella voidaan oikeuttaa syrjiviä toimenpiteitä, ja jo syrjityt ryhmät joutuvat muita todennäköisemmin turvallistamisen kohteiksi.

Toinen iso kokonaisuus, joka pitää yllä ja lisää rakenteellista syrjintää muslimreja kohtaan, on viranomaispolitiikat ja -toimet terrorismintorjunnassa. Tutkimusten mukaan väkivaltaisen ekstremismin ehkäisy on yhdenvertaisuuden kannalta ongelmallinen kontrollipolitiikan alue.¹⁴ Monet tutkijat ovat jo pitkään epäilleet, että eurooppalaisten valtioiden nykyiset terrorismin ehkäisyyn liittyvät keinot heikentävät syrjinnän vastaisia periaatteita ja johtavat kohderyhmien leimaantumiseen.¹⁵ Olisikin syytä tutkia entistä tarkemmin näiden toimien erilaisia yhteiskunnallisia

ja psykologisia vaikutuksia sekä kontrollitoimien jakautumisen oikeudenmukaisuutta. Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että terrorismin torjuntaan liittyvät viranomaistoimet tuottavat vieraantumisen kokemuksia.¹⁶ Tutkijat ovat kritisoineet esimerkiksi Ison-Britannian väkivaltaisen ekstremismin ehkäisyyn luotua Prevent-ohjelmaa siitä, että se saa muslimit tuntemaan olevansa jatkuvan epäilyksen alla.¹⁷ Lisäksi esimerkiksi Ruotsin turvallisuuspalvelun tiedustelu- ja puhuttelukäytäntöjen kohteeksi joutuneet muslimit pitivät niitä syrjivinä ja epäasiallisina.¹⁸

Radikalisoitumisen tunnistamiseksi on kehitetty erilaisia työkaluja viranomaisten käyttöön. Näistä käytetyimpiä on väkivaltaisen ekstremismin riskin arvioimiseen tarkoitettu VERA-2-instrumentti (*Violent Extremist Risk Assessment 2 Revised*). Se koostuu indikaattoreista, jotka mittaavat esimerkiksi arvioitavan henkilön asennetta, käyttäytymistä, henkilöhistoriaa ja aikomuksia.¹⁹ Esimerkiksi länsimaista politiikkaa kritisoivia näkemyksiä voidaan pitää merkinä radikalisoitumisesta, mikä voi johtaa viranomaistoiimiin. VERA-2:ta ja vastaavia ennakoivia yksilöiden vaarallisuutta arvioivia menetelmiä käytetään esimerkiksi vankiloissa. Näitä menetelmiä on kritisoitu siitä, että vaikka niillä voi olla merkittäviä oikeudellisia vaikutuksia vangeille, ne eivät itsessään perustu rikosoikeuteen tai ylipäätään oikeudelliseen ajatteluun ja käytäntöön.²⁰

Kolmas tutkimusten näkökulma on rodullinen ja etninen syrjintä turvallisuustoiminnassa. Poliisia on kritisoitu monissa maissa siitä, että se tekee esimerkiksi henkilöllisyystarkastuksia yleistysten ja ennakkoluulojen pohjalta, rodullistaviin tai etnistäviin tyypittelyihin perustuen. Syrjivään valikointiin perustuvia tarkastuksia ja pysäytyksiä kutsutaan usein etniseksi profiloinniksi.²¹ Uskonto voi olla profiloinnissa yksi tekijä, mutta Euroopan muslimit voivat joutua profiloituiksi myös siksi, että he usein kuuluvat näkyviin etnisiin vähemmistöihin. Viimeaikaiset tutkimukset ja tuomioistuinratkaisut ovat osoittaneet etnisen profiloinnin olevan huomattava ihmisoikeusongelma Euroopassa.²² Tutkimusten mukaan syrjivillä toimenpiteillä on monenlaisia kielteisiä vaikutuksia yhteiskuntiin ja yksilöihin.²³ Kokemukset epäreilusta poliisitoiminnasta esimerkiksi heikentävät luottamusta viranomaisiin.

Koska turvallisuusviranomaisten toimien rekisteröinti, seuranta ja julkisuus vaihtelevat paljon eri maiden, viranomaisten ja toimenpiteiden välillä, ei ole juuri tietoa siitä, kuinka usein turvallisuusviranomaisten toimenpiteet kohdistuvat muslimeihin muuhun väestöön verrattuna. Euroopan perusoikeusviraston vähemmistökyseleyn mukaan poliisiin

pysäyttämäksi vuoden sisällä joutuneista muslimeista noin 40 prosenttia uskoi, että pysäytyksen syynä oli heidän etninen tai maahanmuuttotautansa.²⁴ Nuoria muslimimiehiä pysäytettiin useammin kuin iäkkäämpiä muslimeja tai naisia.²⁵ Olennainen tieto tutkimuksessa oli, että yleisimmin pysäytettiin niitä muslimeja, joiden tausta oli Pohjois-Afrikassa tai Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. He myös pitivät pysäytyksiä useimmin syrjivinä, ja niitä tapahtui heille muita useammin kadulla kävellessä. Uskonnollisen ja etnisen syrjinnän erottaminen toisistaan ei ole helppoa. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa on havaittu, että poliisin suorittamat henkilön- ja ajoneuvontarkastukset kohdistuvat useammin muslimeihin kuin kristittyihin, mutta eroa ei selitä pysäytettyjen uskonnollinen tausta vaan heidän ihonväriinsä ja etninen taustansa.²⁶ Tutkimuksen aineisto ei kuitenkaan kerro, miten näkyvä vastaajien uskonnollinen identiteetti oli. Demokraattista hallintoa ja ihmisoikeuksia edistävän Open Society -säätiön sekä Euroopan perusoikeusviraston selvityksen mukaan näkyvä uskonnollinen pukeutuminen lisäsi pysäytysten todennäköisyyttä.²⁷ Epäoikeudenmukaisina ja eriarvoistavina koetut pysäytykset vaikuttavat kielteisesti viranomaisia kohtaan tunnettuun luottamukseen.²⁸ Euroopassa syntyneiden ja kasvaneiden muslimimiesten luottamus poliisiin oli tutkituista ryhmistä kaikkein alhaisimmalla tasolla: vain noin 40 prosenttia heistä luotti poliisiin.²⁹

Suomalaisten muslimien kokemuksia radikalisoitumisen torjunnasta

Syponur-projektissa haastateltiin Isisiin liittyneiden henkilöiden lähipiiriä ja nuoria muslimiaktiiveja. Nuorten muslimien mukaan yleisin kontakti turvallisuusviranomaisiin oli Supo. Useimmat hankkeen vastaajista olivat itse saaneet yhteydenottoja Supolta, ja lopuilla oli perheenjäseniä tai ystäviä, joita Supo oli lähestynyt.³⁰ Syyriaan lähteneiden perheenjäsenet, ystävät ja nuoret muslimiaktiivit edustivat monenlaisia erilaisia maailmankuvia.³¹ Nostamme aineistosta esiin kolme teemaa: miten haastateltavat ymmärsivät Supon toiminnan oikeudellisen viitekehyksen, millaisia vaikutuksia he ajattelivat toiminnalla olevan muslimiyhteisöihin sekä miten yksilöllisiä ja psyykkisiä vaikutuksia kuvattiin.

Supo käytti Syyrian lähteneiden lähipiirin jäsenten kanssa käydystä keskusteluista termiä ”puhuttaminen”. Puhuttamisten kohteet

itse kuvasivat tapaamisia ”Supo-keskusteluiksi” tai ”kuulusteluiksi”. Puhuttamiset eroavat poliisin virallisista rikosepäiltyjen kuulusteluista epämuodollisen luonteensa takia. Lisäksi oikeusavustaja ei ole läsnä puhuttamisissa. Puhuttamisia kokeneet ottivat itse esille puhuttamisiin liittyvän oikeudellisen epämääräisyyden:

Se on [Supon] tapa kiertää lakia – jos kieltäytyy keskustelemasta, niin se antaa aiheen epäillä sinua. Jos Supo soittaa kenelle vaan, niin ei kukaan kieltäydy, ei [kukaan] usko, että on varaa kieltäytyä.³²

Monet haastatettavat ajattelivat samalla tavalla: Supon virkamiesten ehdottamista keskusteluista ei voi kieltäytyä näyttämättä epäilyttävältä. Jotkut pyrkivät toiminnallaan tekemään yhteydenpidosta muodollisempaa, mutta tämänkaltainen omien oikeuksien puolustaminen herätti myös pelkoa mahdollisista seurauksista. Esimerkiksi yksi Syyriaan läheneen perheenjäsen kertoi, että hänen aviomiehensä luona oli käynyt siviilipukuisia poliiseja, jotka olivat pyytäneet miestä keskustelemaan kanssaan. Mies oli pyytänyt poliiseja lähettämään virallisen kutsun keskusteluun, ja perhe koki, että tämän jälkeen viranomaiset suhtautuivat heihin kielteisesti. Perhe epäili jopa, että miehen oleskelulupahakemuksen käsittely olisi hankaloitunut. Riippumatta siitä, mitkä ovat yhteistyöstä kieltäytymisen tosiasialliset seuraukset, on ongelmallista, jos muslimiyhteisöissä ajatellaan, että kieltäytymisellä vapaaehtoisuuteen perustuvasta yhteistyöstä on kielteisiä seurauksia.

Jotkut osallistujat kertoivat, että puhuttaminen sai aikaan epäluuloa perheiden ja laajempien yhteisöjen sisällä. Tutkimukseen osallistunut mies tunsi, että häneen alettiin tiedustelun takia suhtautua epäluuloisesti omassa yhteisössään. Hänen perheenjäsenensä oli aiemmin lähtenyt Syyriaan. Mies kertoi, että suomalaiset viranomaiset olivat näyttäneet hänen kuvaansa moskeijassa ja esittäneet kysymyksiä hänestä. Hän lakkasi käymästä kyseisessä moskeijassa ja koki, että hänen sosiaaliset suhteensa kärsivät tiedustelun takia.

Monet haastateltavat kuvasivat, kuinka turvallisuusviranomaisen lähestyminen aiheutti kielteisiä tunteita, kuten ahdistusta. Esimerkiksi eräs nainen sai yhteydenoton Supon virkailijalta, joka pyysi tapaamiseen. Naisen mielestä oli hämmentävää, että Supon kaltainen organisaatio ottaa häneen yhteyttä, eikä hän tiennyt, mitä tapaamisessa tapahtuisi.

Nainen sanoi, että virkailija oli kertonut tapaamisen syyksi vain ”halun keskustella”, mikä oli myös muiden haastateltavien mukaan Supon tässä yhteydessä käyttämä ilmaisu. Haastatellun naisen mukaan tapaamisessa nostettiin erityisesti esille se, että nainen oli sosiaalisen median kautta yhteydessä henkilöön, jolla oli radikaaleja näkemyksiä. Tutkimukseen osallistunut nainen ei kuitenkaan tuntenut henkilöä pinnallista someyhteydenpitoa lukuun ottamatta ja piti puhuttelutilannetta ahdistavana. Huolenaiheista huolimatta haastateltavat myös ymmärsivät Supon toimintaa. Haastateltavat totesivat muun muassa, että ”he tekevät vain työnsä” ja että ”ei mekään haluta terrori-iskua tänne”. He kertoivat myönteisistäkin kokemuksista yhteistyöstä Supon virkamiesten kanssa – erityisesti sellaisten yhteyshenkilöiden kanssa, joiden koettiin välttävän ennakkoluuloisten yleistysten tekemistä muslimeista.

Syponur-tutkimus kartoitti vierastaistelijailmiötä eri näkökulmaista. Syyriaan Suomesta lähteneet muslimit, joista osa liittyi Isis-terroristijärjestöön, olivat tutkimuksen teon aikana sekä vilkkaan julkisen keskustelun että aktiivisen viranomaistoiminnan kohteena. Tässä luvussa olemme tuoneet esiin joitakin turvallisuusviranomaisten toiminnan kielteisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia. Haastateltavat kokivat toiminnan lisäävän ahdistusta ja pelkoa sekä jännitteitä ja epäluuloa eri yhteisöissä ja jopa perheiden sisällä. Tutkimus käsitteli vuosien 2015–2016 tilannetta ja Supon kontaktoimien ihmisten mielipiteitä ja näkemyksiä, eikä sen perusteella voida päätellä, millaista Supon terrorismitorjunta on.³³ Tutkimus vahvistaa kuitenkin kansainvälisessä tutkimuksessa esitetyjä havaintoja väkivaltaisen ekstremismin torjunnan kielteisistä puolista.³⁴ Haastateltavat kertoivat myös, että tilanteita pidettiin oikeudellisesti epämääräisinä: he eivät olleet varmoja, oliko ”puhuttamisiin” osallistuminen aidosti vapaaehtoista. Puhuttamisten ja tietolähteiden etsimisen lisäksi oikeudellisia kysymyksiä herättävät Supon tekemät turvallisuusarvioinnit. Supon lausunnot ulkomaan kansalaisista vaikuttavat sekä oleskelulupapäätöksiin että kansalaisuuspäätöksiin.³⁵ Vaikka itse päätöksistä voi valittaa, Supon lausunnoista ei voi. Sen enempää valittaja kuin hänen oikeudellinen avustajansakaan ei saa lausuntoja itse nähtäväksi. Suomessa ei ole tehty tutkimusta näistä lausunnoista, eikä Suomea koskevista oikeustapauksista ole Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja. Voidaankin kysyä, olisiko Supon syytä tarkastella kriittisesti toimintatapojaan ekstremismin ehkäisyssä perusoikeuksien näkökulmasta.

Vankien näkemyksiä ekstremismin ehkäisystä

Vankila-ajan mahdollisuudet ja haasteet -selvityksessä tehdyt haastattelut tuovat esille muslimeiksi itsensä identifioivien vankien näkemyksiä siitä, miten radikalisoimisen ehkäisy vaikuttaa vankeusrangaistuksen suorittamiseen.³⁶ Vartijat on Rikosseuraamuslaitoksen raportin mukaan ohjeistettu tunnistamaan vankeja, jotka ovat mahdollisesti radikalisoituneita.³⁷ *Vankila-ajan mahdollisuudet ja haasteet* -tutkimukseen osallistuneet vangit liittyivät ekstremismin ehkäisyyn erilaisia merkityksiä. He pohtivat aihetta oman identiteetin ja islamin harjoittamisen näkökulmasta, sijoittivat sen poliittiseen asiayhteyteen sekä esittivät huoliaan ”radikalisoitumismerkinnän” mahdollisista oikeudellisista ja käytännöllisistä seurauksista. Vangit sanoivat, että esimerkiksi rukoileminen ryhmässä ja pitkä parta saatiin tulkita merkeiksi radikalisoitumisesta. Osa vastaajista kertoi pitäneensä ”matalaa profilia uskonnostaan”, jotta vankeusaika sujuisi ongelmitta.

Jotkut on jopa vaihtanut vankilassa, tieksä vankilan sisällä ne on vaihtanut uskontoa. Ettei leimattaisi erilaisiksi. Ja jotkut on saattanut laittaa huoneisiinsa näitä [nauraa nolostuneesti] [alaston]kuvia.

Kyseisessä vankilassa rangaistustaan suorittavilla vangeilla oli erilaisia mielipiteitä aiheesta – yksi kertoi uskonnon vaihtamisen olevan tapa saada parempi vankeusaika, toinen sanoi, ettei aio osallistua sellaiseen ”teatteriin”. Kaikki tässä vankilassa haastatellut vangit kuitenkin uskoivat, että uskonnon näkyvällä harjoittamisella ja vartijoiden tulkinnoilla siitä oli vaikutusta vankeusajan sujumiseen. Haastattelut kertoivat, kuinka omaa muslimiutta joudutaan tarkastelemaan terrorismin ehkäisyn linssin lävitse, vaikka se ei millään tavalla liittyisi niihin syihin, joiden takia henkilö on vankilassa.

Osa vastaajista yhdisti vankiloiden ekstremismin tunnistamiseen pyrkivät projektit ja toimenpiteet terrorismista käytyyn julkiseen keskusteluun. Projektien nähtiin myös olevan yhteydessä suomalaisten viranomaisten reaktioihin muualla tapahtuneisiin väkivallantekoihin:

Kun ensimmäisen kerran olin vankilassa [2000-luvulla], en huomannut mitään. [...] Nyt kun tulin vankilaan, tämä

kokemus mitä olen kokenut, on maanpäällinen helvetti. [...] Nykyajan Suomessa on tullut tällainen malli, jos ajattelee Hesarin juttua [vankilaradikalisoitumisesta], että vankeinhoitolaitos on myynyt sellaisen tarinan, että kaikki ulkomaalaistaustaiset, joilla sattuu olemaan islamin uskonto, on ääriajattelijoina. Tämä on tämän takia, että mitä Ranskassa on tapahtunut 2015.

Lainauksesta käy ilmi, että ainakin osa vangeista seurasi vankiloiden radikalisoitumisesta julkisesti käytyä keskustelua sekä virkamiesten vangeista esittämiä näkemyksiä ja analysoi niitä kriittisesti. Helsingin sanomissa oli aiemmin julkaistu artikkeli, jossa rikosseuraamuslaitoksen virkamiehet keskustelivat radikalisoitumisen riskeistä ja tunnistamisesta Suomen vankiloissa.³⁸ Vanki ajatteli, että vankeinhoitolaitos leimaa kaikki ulkomaalaistaustaiset muslimit ekstremisteiksi. Toinen tutkimukseen osallistunut vanki kertoi päätyneensä Turun puukkoiskun jälkeen puhutteluun, jossa kysyttiin hänen näkemystään iskuun. Hän ajatteli, että puhuttelun syynä oli ainoastaan se, että hän oli muslimi ja piti hyvin loukkaavana, että hänet yhdistettiin uskontonsa takia tekoon. Koska vankeinhoitolaitoksen epäilyjen taustalla ajateltiin olevan kansainväliset tapahtumat, maailmanpolitiikkaa pidettiin erityisen ongelmallisena aiheena vankien keskuudessa. Eräs haastatelluista vangeista kertoi, että vankilassa vierailut imaami oli kerran tuonut esille islamiin liittyviä maailmanpoliittisia teemoja. Haastateltavan mukaan hän ja muut vangit olivat suuttuneet imaamille ja kysyneet, yrittääkö hän aiheuttaa heille ongelmia.

Haastatelluista vangeista osa oli saanut rangaistustajan suunnitelmaansa³⁹ merkinnän ääriajattelusta. Nämä vangit olivat sitä mieltä, että merkinnällä oli huomattavia vaikutuksia vankeusaikaan. Vangit sanoivat, että merkinnän takia heillä ei ollut mahdollisuutta päästä avovankilaan tai koevapauteen hyvästä käytöksestä huolimatta ja opiskelumahdollisuudet oli evätty. Osa kertoi kokeneensa ahdistusta ja huolta tulevaisuudesta radikalisoitumismerkinnän takia. Eräs vangeista pohti sitä, että ekstremismin ehkäisy voi kääntyä itseään vastaan:

Se on mun mielestä... jos ihmiselle tehdään pahaa, niin kuin koirallekin, jos koiralle teet sitä, että alistat sitä ja hakkaat sitä ja näin, se menee pöydän alle. Mutta jos tulet sen paikalle, missä se on piilossa, sinne pöydän alle tulet ja yrität repiä sieltä,

se puree. Ihminen on vähän samalla tavalla. Nämä ihmiset, jos niitä alistetaan ja näin sorretaan tosi pahasti [...] ja niitä ajetaan nurkkaan, ei se välttämättä radikalisoi, mutta se voi. Ja se voidaan kääntää, se asia, radikalisoitumiseksi. Että jos hänelle jää mieleen se vaan, että koston tämän näille ihmisille.

Vanki kuvaa vankeinhoitolaitoksen toimia nöyryyttäväksi ja alistaviksi, jopa kostonhalua aiheuttaviksi. Hänen mukaansa radikalisoitumisen tunnistamiseen pyrkivä toiminta voikin tuottaa radikalisoitumista ja vihamielistä suhtautumista vankilahenkilökuntaan.

Osa tutkimukseen osallistuneista muslimivangeista esitti myös kriittikiä merkintään liittyviä hallinnollisia menettelyjä kohtaan sekä ilmaisi huolensa omasta oikeusturvastaan. Ne haastateltavat, jotka olivat saaneet merkinnän, eivät saaneet tietää merkinnästä, kun se annettiin. Merkinnästä tuli heille tieto vasta, kun he olivat saaneet nähdä rangaistusajan suunnitelmansa, johon havainto ääriajattelusta oli kirjattu. Osa vangeista sanoi, ettei heille ollut selvitetty, mistä merkinnässä oli kyse ja miksi se oli annettu, pyynnöistä huolimatta. Osalla oli epäilyksensä: Yksi ajatteli sen johtuvan siitä, että hän oli kritisoinut vartijan islamtunteudesta, muutama taas kytki omat merkintänsä vankien välisiin selkkauksiin. Yksi haastatelluista arveli, että merkintä johtui siitä, että hän oli vetänyt rukouspiiriä. Jotkut vangit kertoivat kirjoittaneensa merkinnästä lukuisia valituksia mutta kokivat oikeussuojansa olevan heikko. Eräs haastatelluista vangeista epäili, että sijoittuminen avotaloon ”tyssäsi” merkintään. Haastateltava koki saamansa päätökset epäoikeudenmukaisiksi ja tarjolla olevat oikeussuojakeinot liian hitaiksi. Hän kuvaa päätösten herättäneen vihan tunteita ja väsymystä:

Mun asianajaja teki valituksen hallinto-oikeuteen, sain tietää, että saattaa kestää jopa vuosi. [...] Henkisesti mä väsyin, en jaksanut enää. Kun piti hakea taas avotalolle, niin tuli tyssy taas samalla perusteella, sitten mä olin ihan vihainen. [...] En sitten enää jaksanut edes yrittää hakea avovankilaan.

Viranomaiset, tutkijat ja turvallisuusalan konsultit ovat luoneet väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi erilaisia arviointityökaluja. Ne perustuvat usein eri indikaattoreiden havaitsemiseen, arvottamiseen ja yhteen laskemiseen. Indikaattoreita ovat esimerkiksi uskonnollisuus,

äärimmäiset asenteet tai väkivaltaisuus.⁴⁰ Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa on havaittu, että vankien kategorisointi ekstremismin perusteella on ihmisoikeuksien näkökulmasta ongelmallista ja hankalaa.⁴¹ Tutkimukseen osallistuneet vangit ilmaisivat turhautuneisuuttaan ehkäiseviä toimia kohtaan ja kokivat, että ne kohdistettiin heihin uskonnollisten ja rodullistavien ennakkoluulojen takia. Muslimivangit kertoivat ulkopuolisuuden tunteista ja epäilivät, ettei heitä pidetä osana suomalaista yhteiskuntaa, vaikka he olivat syntyneet ja eläneet koko elämänsä Suomessa. Nämä näkemykset ovat mielenkiintoisia vankeinhoidon kannalta, sillä yksi rangaistuksen päämääristä on integroida ihminen yhteiskuntaan rangaistuksen suorittamisen jälkeen. Voi toki olla myös, että ennaltaehkäisevät toimenpiteet yhdistetään muihin syrjintäkokemuksiin tai ulkopuolisuuden tuntemuksiin, mitä vangit ovat kokeneet siviilissä.

Käytetty aineisto ei kerro merkintöjen perusteista vankeinhoidon virkamiesten näkökulmasta, emmekä voi aineiston pohjalta arvioida esimerkiksi vankien lomiin liittyvien virkamiesten päätösten laillisuutta tai kohtuullisuutta. Tutkimuksesta nousi kuitenkin esille kaksi erityistä huolenaihetta ekstremismin ehkäisyn sivuvaikutuksista. Ensiksikin radikalisoitumismerkinnän kaltaisten toimenpiteiden käytön tulisi olla oikeudellisesti mahdollisimman tarkasti säänneltyä ja läpinäkyvää. Toiseksi vankeinhoidon tulisi arvioida, onko radikalisoitumismerkinnän kaltaisten leimaavien työkalujen käyttö ristiriidassa vapausrangaistuksen sosiaalisten tavoitteiden kanssa.

Muslimit etnisen ja rodullisen profiloinnin kohteena

New Yorkin terroriteoista lähtien muslimeihin on kohdistettu valikoivaa valvontaa erityisesti lentomatkestämisen yhteydessä.⁴² Pysäytyksistä lentokentillä kertoivat myös ne Pysäytetyt-hankkeen haastateltavat, jotka kokivat, että heihin kohdistuneet tarkastukset liittyvät nimenomaan uskontoon.⁴³ Monilla somalitaustaisilla haastateltavilla oli lisäksi kokemuksia henkilöllisyystarkastuksista laivamatkoilta Ruotsiin tai Viroon.⁴⁴ Somalitaustaiset haastateltavat kokivat tarkastusten kohdistuvan säännöllisesti ja erityisesti juuri heihin. Muslimit tunsivat olevansa valikoivan kontrollin kohteina myös esimerkiksi silloin, kun poliisi teki

henkilöllisyystarkastuksia tai kun vartijat ja myyjät valvoivat järjestystä yksityisissä liikeyrityksissä.

Etniset vähemmistöt tuntevat melko yleisesti tulevansa pysäytetyksi ilman syytä. Poliisi oli pysäyttänyt Pysäytetyt-tutkimukseen osallistuneista nuorista arabian-, kurdin- ja somalinkielisten vastaajista yli 20 prosenttia ilman ilmeistä syytä.⁴⁵ Kolmasosa pysäytetyistä nuorista uskoi, että heidät oli tarkastettu ihonvärin tai ulkonäön vuoksi.⁴⁶ Pysäytetyt-tutkimuksen lisäksi määrällistä tietoa poliisin pysäytysten jakautumisesta väestöryhmien kesken Suomessa tarjoavat edellä mainitut EU:n vähemmistötutkimukset. Ensimmäisen EU-MIDIS-tutkimuksen mukaan Suomessa noin neljännes somalialaisvähemmistöön ja venäläisvähemmistöön kuuluvista henkilöistä ilmoitti tullessaan pysäytetyksi viimeisen vuoden aikana. Somalialaistaustaisia oli kuitenkin pysäytetty venäläistaustaisia useammin, useampi heistä koki pysäytykset etnisenä profiloitina ja poliisin käyttäytymisen pysäytyksen aikana epäkunnioittavana.⁴⁷ Myös vuoden 2021 Perusoikeusbarometri sisältää mielenkiintoisia eroja: arabiankielisistä vastaajista 12 prosenttia oli pysäytetty heidän ollessaan kävelemässä, kun koko väestön osuus on korkeintaan kuusi prosenttia.⁴⁸ Poliisi oli kysynyt joka neljänneltä arabiankieliseltä henkilöllisyystodistusta, kun koko väestöstä henkilöllisyystodistusta oli kysytty yhdeksältä prosentilta. Lisäksi 10 prosenttia arabiankielisistä kertoi tullessaan kiinniotetuiksi, kun koko väestön kohdalla näin oli käynyt vain kahdelle prosentille.⁴⁹

Epäoikeudenmukaisena pidetty poliisitoiminta vaikuttaa kielteisesti virkavaltaa kohtaan tunnettuun luottamukseen.⁵⁰ Vaikka Suomessa poliisiin suhtaudutaan hyväksyvästi, esimerkiksi Suomessa asuvien somalinkielisten luottamus poliisiin on vähäisempää kuin venäjänkielisten, ja arabiankieliset uskovat poliisin toimivan epäkunnioittavasti jonkin verran useammin kuin muu väestö.⁵¹ Sekä Suomessa että Euroopassa on havaittu, että pitkään maassa asuneiden maahanmuuttajien ja maahanmuuttajien lasten luottamus poliisia kohtaan on vähäisempää kuin vastatulleiden luottamus.⁵² Pysäytetyt-tutkimukseen haastatellut poliisit epäilivät kieliongelmiin ja alkuperämaasta hankittujen kielteisten asenteiden poliisia kohtaan olevan negatiivisten pysäytyskokemusten taustalla. Poliisin oman toiminnan sijaan ongelma olisi näin väärinymmärryksissä ja toiminnan kohteiden ennakkoluuloissa. Tutkimustiedon valossa tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa: luottamus Suomen poliisiin pikemminkin heikkenee, mitä pidempään Suomessa oleskellaan.

Arkipäiväisin turvallisuustoimija, jonka Suomessa asuva muslimi-nuori kohtaa, ei yleensä ole viranomainen vaan yksityinen vartija. Pysäytetyt-tutkimuksen mukaan nimenomaan vartijat ja myyjät kohdistavat yleisimmin vieraskielisiin nuoriin valvontaa ilman syytä.⁵³ Esimerkiksi somalialaistaustaisten vastaajien riski tulla myyjien tai vartijoiden seuraamaksi ilman ilmeistä syytä on lähes kymmenkertainen suomenkielisiin nuoriin verrattuna.⁵⁴ Arabian- ja kurdinkielisten nuorten riski on lähes kuusinkertainen.⁵⁵ Erot ovat niin huomattavia, että ei-valkoi-seksi rodullistettuihin nuoriin liitetyt rasistiset ennakkoluulot selittävät hyvin todennäköisesti eroja ainakin osittain. Suurin osa nuorista myös koki, että kontrollien syynä oli heidän ulkonäkönsä tai ihonväriinsä; vain neljäsosa ajatteli, että vartijat ja kauppojen työntekijät olivat toimineet asianmukaisesti.⁵⁶ Nämä perusteettomina pidetyt kontrollit tapahtuvat usein nuorten arkisessa ja jokapäiväisessä ympäristössä. Voidaan ajatella, että yksityisille vartijoille on siirretty monia yhdenvertaisuuden kannalta ongelmallisimpia poliisitoiminnan muotoja, kuten marginaaliseksi määriteltujen ryhmien oleskelun kontrolli yleisillä paikoilla.

Poliisit ja muut turvallisuusviranomaiset harjoittavat rajavalvontaan verrattavissa olevia kontrollitoimia sisämaassa. Esimerkiksi ilman virallisia dokumentteja maassa oleskelevia paperittomia etsitään tekemällä henkilöllisyystarkastuksia. Lain mukaan tällaiset ulkomaalaistarkastukset eivät saisi perustua etniseen profilointiin. Lisäksi poliisilla ja rajavartijoilla kuuluisi olla tietoon ja havaintoihin pohjaavat perusteet tarkastuksen tekemiseen.⁵⁷ Pysäytetyt-tutkimus kuitenkin osoitti, että käytännössä valikoinnin taustalla on konkreettisten epäilyjen sijaan monenlaisia stereotypioita, linjauksia ja käytäntöjä.⁵⁸ Haastatellut poliisit kuvasivat erilaisin käsittein sitä, millaisin menetelmin ja millaisiin havaintoihin perustuen ulkomaalaistarkastusten kohteiden valikointi tehdään. Tällaisia käsitteitä ja ilmauksia olivat esimerkiksi ”satunnaisotanta”, ”ammattitaito”, ”intuitio”, ”suomen kielen taito”, ”ulkonäkö” tai ”ei näytä kantasuomalaiselta”. Ulkomaalaisvalvontaan liittyvät edellä esiteltyt perusoikeusbarometrin tulokset, joista kävi ilmi, että arabiankielisiä oli pysäytetty muita useammin heidän ollessaan kävelemässä ja heiltä oli kysytty suhteettoman usein henkilöllisyyspapereita. Tutkimukseen osallistuneet poliisit yhdistivät paperittomuuden erityisesti vuonna 2015 tulleisiin turvapaikanhakijoihin.

Lopuksi: Perus- ja ihmisoikeudet ekstremismin ehkäisyssä

Tässä luvussa käsiteltyjen tutkimusten aineistot on kerätty Syyrian sisällissodan ja Isisin nousun, vuoden 2015 pakolaiskriisin ja Pariisin terrori-iskun jälkeisessä tilanteessa. Kaikissa tutkimuksissa ilmeni, että kansainväliset poliittiset kriisit vaikuttavat myös Suomessa asuvien muslimien kokemuksiin omasta turvallisuudestaan – paljolti sen kautta, miten ympäröivä yhteiskunta ja suomalaiset viranomaiset suhtautuivat heihin. Havaintomme vahvistavat kansainvälisessä tutkimuksessa esitetyt havainnot väkivaltaisen ekstremismin torjunnan tahattomista kielteisistä vaikutuksista.⁵⁹ Kansainvälisessä tutkimuksessa on myös havaittu, että epäoikeudenmukaiseksi koettu poliisitoiminta voi lisätä rikosalttiutta.⁶⁰ Olisi tärkeää, että väkivaltaisen ekstremismin torjunta ja muu turvallisuustyö ei käänny itseään vastaan. Tarvitaankin lisää empiiristä tutkimusta muslimien kokemasta syrjinnästä ja profiloinnista sekä Suomessa että Euroopassa.

Olemme käsitelleet vain osaa niistä toimista, joilla suomalaiset viranomaiset pyrkivät ehkäisemään väkivaltaista ekstremismiä. Ainakin politiikkalinjausten tasolla radikalisoitumista pyritään torjumaan neutraalisti ilman, että sitä palautettaisiin islaminuskoon kytkeytyviin ääriilikkeisiin.⁶¹ Vankiloissa tehdään monenlaista kuntouttavaa työtä ja toiminnassa pyritään huomioimaan myös vankien uskonnolliset oikeudet ja tarpeet.⁶² Ainakin yhden Pysäytetyt-tutkimukseen osallistuneen poliisilaitoksen piirissä oli panostettu huomattavasti eri maahanmuuttajayhteisöjen kanssa yhteistyötä rakentaviin toimintatapoihin.

Suojelupoliisin ja muiden tässä luvussa käsiteltyjen viranomaisten toiminnan arviointi ulkopuolisen tutkimuksen keinoin on vaikeaa: mikään turvallisuusviranomainen ei julkaise toiminnastaan sellaista yhdenvertaisuustietoa, jonka pohjalta toiminnan tasapuolisuuden tarkastelu yleisellä tasolla olisi mahdollista. On kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, että demokraattisissa oikeusvaltioissa turvallisuusviranomaisten, myös tiedusteluviranomaisten, toimintaa voidaan käsitellä kriittisesti tutkimuksen keinoin. Laadulliset haastatteluaineistot kuvaavat hyvin, kuinka viranomaisten ennalta ehkäisevien toimien kohteet voivat pitää niitä rangaistuksina. Jos esimerkiksi poliisi pysäyttää kadulla monia kertoja, tai jos joutuu toistuvasti Supon ”puhuttamaksi” tai saa radikalisoitumismerkinnän vankilassa, toimia saatetaan pitää rangaistuksina, joiden

voimakkuutta lisää se, että niiden ei koeta kohdistuvan omaan toimintaan vaan omaan minään.

Tässä luvussa käsitellyt tutkimukset osoittavat, että väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisemiseksi ja torjumiseksi tehtäviä toimia on arvioitava nykyistä laajemmin ja syvällisemmin perusoikeuksien näkökulmasta. Väkivaltaisen ekstremismin ehkäisyssä käytetyt toimet ovat usein lievempiä kuin varsinaiset rikosoikeudelliset toimenpiteet, mutta myös niillä voi olla psykologisten ja sosiaalisten vaikutusten lisäksi oikeudellisia vaikutuksia. Ne eivät kuitenkaan ole yhtä kattavan oikeusturvan ja sääntelyn piirissä kuin esimerkiksi rikosasiat. Ovatko viranomaiset luomassa ekstremismin ehkäisyn käytännöillään Suomeen oikeudellisesti harmaata aluetta? On erityisen haitallista ja epäoikeudenmukaista, jos Suomessa elävät muslimit kokevat, että tämä harmaa alue on luotu juuri heitä varten.

13.
14.
15.
16.
17.
18.
19.
20.
21.

22.
23.

24.

25.
26.
27.

28.
29.
30.
31.
32.
33.
34.
35.

36.
37.

**10. Turvattomuuden
tuotantoa? Muslimit
ekstremismin torjunnan
ja valikoivan kontrollin
kohteina**

1. Ks. esim. Bigo 2002; Buzan, Waever & de Wilde 1998; Huysmans 2006.
2. Kilroy 2018.
3. FRA 2017b; Kundnani 2014; Ojanen 2010; OSI 2010; Patel 2017.
4. Cesari 2013; Keskinen 2014; Kundnani 2014; Martikainen & Tiilikainen 2013.
5. Creutz, Juntunen & Saarinen 2015.

6. Creutz & Himanen 2022.
7. Keskinen ym. 2018. Hanketta rahoitti Koneen Säätiö.
8. Garland, Spalek & Chakraborti 2006.
9. Legitimaatiosta ja poliisitoiminnasta katso esim. Bradford 2017.
10. Ks. esim. FRA 2017b; OSI 2010.
11. Rikosoikeuden kontekstissa ks. Bowling & Phillips 2002, Suomesta Himanen 2021b.
12. Ks. Creutz 2015; Creutz-Kämppi 2008; Keskinen 2014; Maasilta & Raittila 2008.
13. Bigo 2002; Huysmans 2006.
14. Eijkman & Schuurman 2011; Kundnani 2009; Ojanen 2010; Thomas 2010.
15. Eijkman & Schuurman 2011; Ojanen 2010.
16. Jarvis & Lister 2012.
17. Puhutaan epäilyistä yhteisöstä, *suspect community* (Kundnani 2009), ks. myös Thomas 2010.
18. Mulinari 2019.
19. Pressman 2016.
20. Bianchi, Ladu & Bianchi 2020.
21. Ks. Keskinen ym. 2018, 6–8.
22. FRA 2017a; FRA 2021; OSJI 2009; 2013.
23. Bradford 2017, 182–206; Himanen 2019; 2021b; Keskinen ym. 2018.
24. FRA 2017b, 52.
25. FRA 2017b, 53–54.
26. Hargreaves 2018.
27. FRA 2017b, 54; OSI 2010, 177.
28. Bradford 2017; Bradford & Jackson 2018.
29. OSI 2010, 172.
30. Creutz, Juntunen & Saarinen 2015.
31. Tässä käsitellään vain Syrian lähteiden lähimpiin kokemuksiin eikä analysoida sitä, millaisia mahdollisia ideologioita sidoksia tutkimukseen osallistuneilla on. Jihadistisesta liikehdinnästä Suomessa ks. Malkki & Saarinen 2019.
32. Creutz, Juntunen & Saarinen 2015.
33. Supon terrorismintorjunnasta laajemmin ks. Juntunen, Creutz & Saarinen 2016; Malkki & Saarinen 2019.
34. Esim. Jarvis & Lister 2012; Kundnani 2009, 2014; Welten & Abbas 2021.
35. Ulkomaalaislaki 116 §; Kansalaisuuslaki 45 §.
36. Creutz & Himanen 2022.
37. Rikosseuraamuslaitos 2018.
38. Jokinen 2017.
39. Rangaistusajan suunnitelma on vankeuslain määräämä vangin vankeus-aikaa käsittelevä suunnitelma, jossa laitossijoittelun lisäksi käsitellään esimerkiksi työ- ja koulutusasioita. Suunnitelmaa seurataan säännöllisesti ja päivitetään vankeusajan edetessä.
40. Pressman 2016; Rikosseuraamuslaitos 2018.
41. Bianchi, Ladu & Bianchi 2020; Rocha & Carrión 2021.
42. Blackwood 2015; Blackwood, Hopkins & Reicher 2015.
43. Keskinen ym. 2018, 59.
44. Keskinen ym. 2018, 58–60.
45. Jos otetaan huomioon vastaajien sukupuoli, ikä ja luokka-asema, vieraskielisten nuorten riski joutua poliisin pysäyttämäksi ilman ilmeistä syytä ei ollut merkittävästi korkeampi kuin suomenkielisten (Keskinen ym. 2018, 103, 108–109).
46. Keskinen ym. 2018, 104.
47. FRA 2009, 77–78.
48. Nenonen ym. 2021, 24.
49. Nenonen ym. 2021, 25.
50. Bradford 2017, 182–206.
51. FRA 2009, 77–78; Kääriäinen & Niemi 2014; Nenonen ym. 2021, 24.
52. Bradford & Jackson 2018; Kääriäinen & Niemi 2014, 20–21; OSI 2010, 172.
53. Keskinen ym. 2018, 115; ks. myös Saarikkomäki 2016; Saarikkomäki & Alvesalo-Kuusi 2020.
54. Keskinen ym. 2018, 115.

55. Keskinen ym. 2018. Muita tilastollisesti merkitseviä eroja selittävien muuttujien (ikä, sukupuoli, sosio-ekonominen asema ja asuinalue) ja selitettävän muuttujan (myyjien ja vartijoiden valvonta) välillä ei juuri ole.
56. Keskinen ym. 2018, 104.
57. Ulkomaalaisvalvonnan poliittisesta ja oikeudellisesta sääntelystä ks. Himanen 2021a.
58. Himanen 2019; Keskinen ym. 2018, 84–95.
59. Esim. Jarvis & Lister 2012; Kundnani 2009; 2014.
60. Bradford 2017.
61. Tiilikainen & Mankkinen 2020.
62. Huhta 2010.